

بلاغت تعبیر در ساختارشناسی قرآن

فاضل صانع السامرائی

ترجمه:

انسیه خزعلی

(عضو هیئت علمی دانشگاه الزهراء (س))

یسرا شادمان

(عضو هیئت علمی دانشگاه الزهراء (س))

مرکز نشر دانشگاهی

مرکز نشر دانشگاهی

بلاغت تعبیر در ساختارشناسی قرآن

تعبیرالقرآنی، فاضل صالح السامرائی، عمان، دار عمار، ۱۹۹۸

موضوع: زیباشناسی و اعجاز بیانی قرآن

تألیف فاضل صالح السامرائی

ترجمه انسیه خزعلی، پسرا شادمان

ویرایش کتاب: کتبی
مستوفی: مسعود رزدام
نسخه‌پرداز: زهره رهبر
حروفچین و صفحه‌را: داود بیگی
طراح جلد: حمید راسته‌پس
ناظر چاپ: حمید راسته‌پس
مرکز نشر دانشگاهی
چاپ اول ۱۳۹۶
تعداد ۵۰۰
چاپ و صحافی: هدف
۲۵۰۰۰ تومان

نشانی فروشگاه مرکزی: خیابان انقلاب، دروازه سینما سپیده، پاساژ خیبری، تلفن: ۶۶۴۱۰۶۸۶، ۶۶۴۰۸۸۹۱
نشانی فروشگاه و نمایشگاه دائمی: خیابان دهم، نیش خیابان دهم، شماره ۵۰، تلفن: ۸۷۲۵۹۵۴

فروش اینترنتی: www.bookiup.ir

171331642429240111111

حق چاپ برای مرکز نشر دانشگاهی محفوظ است
فهرست‌نویسی پیش از انتشار کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه: سامرائی، فاضل صالح، ۱۹۳۲-م. Ammarrai, Fadil Salih
عنوان قراردادی: تعبیرالقرآنی، فارسی
عنوان و نام پدیدآور: بلاغت تعبیر در ساختارشناسی قرآن / فاضل صالح السامرائی - ترجمه انسیه خزعلی، پسرا شادمان؛ ویراسته
کتابون کتبی
مشخصات نشر: تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری: ۴۰۴ ص.
فروست: مرکز نشر دانشگاهی؛ ۱۵۰۹. زبان‌شناسی؛ ۳۷.
شابک: 978-964-01-1509-1
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس.
موضوع: قرآن - مسائل لغوی
Mوضوع: Qur'an-Language, Style
موضوع: قرآن - مسائل ادبی
Mوضوع: Qur'an as literature
موضوع: قرآن - قصه‌ها
Mوضوع: Qur'an stories
شناسه افزوده: خزعلی، انسیه، ۱۳۴۲-، مترجم
شناسه افزوده: شادمان، پسرا، ۱۳۶۱-، مترجم
شناسه افزوده: مرکز نشر دانشگاهی
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶ ۷۰۴۱ ت۷۰۴۱/س BP۸۲/۲
رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵۳
شماره کتابشناسی ملی: ۴۶۷۴۸۹۸

فهرست موضوعات

صفحه	عنوان
مفت	یادداشت مترجمان
۱	مقدمه نویسنده
۳	بیان قرآنی
۱۷	ساختارهای زبانی قرآنی
۵۱	تقدیم و تأخیر
۸۵	ذکر و حذف
۱۴۳	تأکید
۱۹۶	تشابه و اختلاف
۲۴۵	فواصل آیات
۲۶۷	ویژگی‌های ساختاری بافتار
۲۸۲	ویژگی‌های ساختاری آیات قرآن
۳۱۶	ساختارشناسی روایت‌های قرآنی
۳۱۸	داستان حضرت آدم (ع)

صفحه	عنوان
۳۱۸	۱- در سوره‌های «بقره» و «اعراف»
۳۳۲	۲- در سوره‌های «اعراف» و «ص»
۳۳۹	۳- در سوره‌های «حجر» و «ص»
۳۴۹	داستان حضرت موسی (ع)
۳۴۹	۱- در سوره‌های «بقره» و «اعراف»
۳۶۵	۲- در سوره‌های «اعراف» و «شعراء»
۳۸۰	تفسیر مختار، سوره «تین»
۳۹۴	فهرست تابع

«بسم الله الرحمن الرحيم»

(الحمد لله رب العالمين وصلى الله على محمد وآله الطيبين الطاهرين واصحابه
'منتجبين')

حمد و سپاس خداوند مَنان را که با نیت پاک، درهای لطف و رحمت خویش را برای همیشه به روی انسان گشوده نگاه داشت تا با هر مراجعه و تدبّر در آن خوشه‌ای از این باغ همیشه بهار برچیند و بهره‌مند شود.

علی‌رغم آنکه بیش از چهارده قرن از نزول قرآن می‌گذرد و همواره نخبگان امت اسلامی عمر خود را به تحقیق و مذاقه در این کلام صرف کرده‌اند، از دریای بیکران آن مرواریدها صید نموده‌اند، باید اذعان داشت که امروز خود را چون استاده‌ای بر ساحل این دریا می‌بینیم که همچنان چشم به افق‌های دور دست آن داریم. در دوران حاضر اندیشمندان بسیاری به جنبه‌های مختلف اعجاز قرآن همت گماشته‌اند تا از این رهگذر ضمن تبیین آسمانی بودن و الوهیت متن قرآنی، به عمق معانی و مفاهیم والای آن بیش از پیش دست یابند.

بررسی جنبه‌های زبانی و ادبی این متن مقدس از همان دوران نخست اسلامی آغاز شد و در قرن‌های چهارم و پنجم اوج گرفت. با این حال همچنان می‌توان با به‌کارگیری روش‌های متفاوت و جدید در مطالعات قرآنی، به نتایجی نو در این حوزه رسید.

«فاضل صالح السامرائی» اندیشمند معاصر عراقی در کتاب «التعبير القرآنی» با

رویکردی تطبیقی و نگاهی شبکه‌ای به آیات قرآن سعی دارد با کنار هم گذاشتن آیات و کشف وجوه تفاوت آنها، نگاهی عینی و ملموس به مقولهٔ اعجاز بیانی قرآن کریم داشته باشد. وی ضمن بهره‌گیری از تلاش‌ها و دستاوردهای اندیشمندان پیشین و عمق‌بخشی به آنها به نتایج قابل توجهی دست یافته است.

در واقع با بررسی آثار این محقق معاصر می‌توان رویکرد کلی وی را ساختارشناسی قرآن دانست. او به دلیل تسلط خوبی که به صرف و نحو و بلاغت دارد به نکته‌های بلاغی زیبایی در ساختار قرآن پرداخته که کتاب حاضر را می‌توان جمع‌آوری و تبیین این تعبیرات دلنشین دانست.

از یک ویژگی‌های برجستهٔ مطالعات قرآنی فاضل السامرائی، رویکرد کاربردی تحقیقات اوست. در آثار و نظریات بنیادی این پژوهشگر توانمند برخلاف بسیاری از آثار مشابه، شواهد نمونه‌های فراوانی از آیات قرآنی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است که می‌تواند خواننده را در درک مطلب یاری رساند.

امید است ترجمهٔ این کتاب گامی هرچند کوچک در آشنایی بیشتر علاقمندان مطالعات قرآنی با زبان و سی و روش اقیانوس بیکران رموز زیبایی و تأثیرگذاری کلام خالق را فراهم کند.

لازم به ذکر است جهت بهره‌مندی بیشتر خوانندگان، ترجمهٔ آیات (از ترجمهٔ مرحوم محمد مهدی فولادوند) نیز آورده شد و در موارد ضروری توضیحاتی در پاورقی افزوده شده که با علامت اختصاری (م) مشخص شده است. باز هم شکر و سپاس خدای را که توفیق تنها از جانب اوست.

(عبدالله علی من اتبع الهدی)

تهران، زمستان ۱۳۹۵

مقدمه نویسنده

«الحمد لله الذي أنزل على عبده الكتاب ولم يجعل له عوجاً و الصلاة و السلام على رافع لواء الهدى سيدنا محمد و على آله و صحبه و الداعين بدعوته».

بارها می شنیدم که قرآن معجزه است و در عالی ترین درجات سخن قرار دارد و نمی توان همانند آن را آورد. حتی اگر تمام مخلوقات جمع شوند و تلاش کنند که سخنی مانند آن بگویند، نخواهند توانست. در کتاب های بسیاری این گونه سخنان را خوانده بودم. در ابتدا دیدگاه من بر این بود که چنین نظراتی مبالغه آمیز و از واقعیت مسئله به دور است. در واقع صاحب نظران براساس غیرت دینی و تعصب اعتقادی خود به طرح و دفاع از اندیشه های این چنینی می پردازند. بسیاری از توجیهاتی را که در موضوعاتی همانند ارتباط آیات با یکدیگر، تناسب آیات آغازین و پایانی سوره ها، ارتباط سوره ها با یکدیگر، انتخاب واژگان از میان لغات مترادف و ... بدانها استناد می کردند، می خواندم. اما آنها را علمی نمی دانستم و در بسیاری از آنها پیچیدگی و تکلف می دیدم. با خود می گفتم که اگر قرآن تعبیر دیگری به کار می یست، باز آن را توحید و یسین و از آن دفاع می کردند. چرا که باب توحید همواره پیش روی آدمی باز است. اما با گذشت زمان و اطلاع از نوشته های بسیاری در موضوعات واژه شناسی، تفسیر، اعجاز، بلاغت و امثال آن — که شغل و تخصصم چنین اقتضا می نمود — کم کم من نیز چنین باوری پیدا کردم. برایم روشن شد که روح علمی والایی بر بخش عمده ای از آنچه پیشینیان نگاشته اند حاکم است. البته در مورد بخشی از آنها نیز همچنان دیدگاه سابق خود را دارم.

در نهایت تصمیم گرفتم خود شخصاً به بررسی متن قرآن بپردازم. به همین جهت شروع به موشکافی و مقایسه بسیاری از آیات با یکدیگر از نظر تشابه و اختلاف در ساختارها، تقدیم و تأخیر، ذکر و حذف و دیگر مسائل زبانی، بلاغی و معنایی نمودم. آنچه حاصل شد، دقت تعبیر

و ساختارهای قرآنی، استواری بیان و اوج سخن‌وری قرآن بود که مرا عمیقاً به شگفتی وامی‌داشت. نوع تعبیر و ساختار فنی قرآن چنان است که کاربرد تک تک واژه‌ها و حرف به حرف آن و بلکه یکایک حرکات، حساب شده و آگاهانه است.

هر میزان که در بررسی‌هایم با دقت نظر بیشتر پیش می‌رفتم، شناخت و باور بیشتری به این مسئله پیدا می‌کردم. در پایان حقیقت مسلمی که برایم مسجل شد، آن بود که قرآن نمی‌تواند کلام بشر باشد و اگر تمام مخلوقات از اولین تا آخرین، دست به دست یکدیگر دهند تا همانند آن را بیاورند نخواهند توانست حتی چیزی نزدیک به آن را بیاورند، چه رسد به همانند آن!

درخواست بنده از خوانندگان گرامی این است که از پیش و صرف شنیدن این نظر و ادعا تسلیم این حقیقت نباشند. بلکه از آنان می‌خواهم عینک تعصب را از دیدگانشان برداشته و با نگاه علمی محض به مطالعه در این حوزه بپردازند. در این صورت بی‌شک به همان نتیجه‌ای که بنا رسیده‌ام، خواهند رسید.

نکته دیگر اینکه بسیاری از مردم از قواعد و ساختارهای زبان عربی اطلاع چندانی ندارند و مراجعه به آیات و دریافت این مسائل برایشان دشوار است، مگر آنکه با استفاده از ابزاری بتوانند به زیبایی‌ها و اسرار تعبیری و ساختارهای زبانی قرآن راهنمایی شوند. چه بسا کتاب حاضر بتواند چنین نقشی ایفا کند و با نمونه‌هایی که در خود دارد، خوانندگان را در فهم ظرائف و لطائف تعبیر قرآنی یاری‌رساند.

نویسنده چنین ادعایی ندارد که تألیف کتاب بدون عرق و عشق دینی بوده است. این تصور نیز وجود ندارد که خواننده در برابر مطالب کتاب تسلیم شده و آنها را کاملاً خواهد پذیرفت. چنین انتظاری نیز از وی نمی‌رود. اما توقع نویسنده از خواننده آن است که با ذهنی آگاه و قلبی هوشیار به مطالعه کتاب بپردازد و در مقابل مسائل زبانی، که پیش فهم ندارد صبوری نماید تا با مطالعه نوشته‌ها به فهمی صحیح و دقیق از آنها دست یابد که البته امر چندان دشواری نیست. اگر خوانندگان این چنین عمل نمایند، با دیدگاه نویسنده همراه شده و به همان نتایج حاصل شده خواهند رسید.

از خداوند متعال می‌خواهم که همه ما را به راه راست رهنمون شود و از لغزش‌ها نگاه دارد که او سمیع و مجیب است.

«فاضل صالح السامرائی»